

ВІТАЄМО ЮВІЛЯРІВ

ДО 80-річчя
ДМИТРА ЯКОВИЧА ТЕЛЕГІНА

26 жовтня 1999 р. виповнилося 80 років одному з найстаріших вітчизняних вчених, провідному фахівцю в галузі первісної археології, доктору історичних наук, професору і лауреату Державної премії України — Дмитру Яковичу Телегіну.

Дмитро Якович народився в с. Плисове Зміївського району, що на Харківщині в селянській сім'ї. Після закінчення семирічної школи і річних курсів учителів він розпочав свою трудову діяльність у 1936 р. на педагогічній ниві у початкових сільських школах Донеччини. Наприкінці тридцятих років Дмитро Якович закінчив історичний факультет Слов'янського вчительського інституту і початок війни зустрів на посаді директора школи с. Красного.

З листопада 1941 по 1946 рр. — служить у лавах Радянської армії. Війну Дмитро Якович закінчив у Східній Пруссії і за участь у бойових діях був нагороджений медалями та орденами СРСР.

Після демобілізації Дмитро Якович Телегін вступає на історичний факультет Чернівецького університету, а після його закінчення — до аспірантури Інституту археології АН УРСР під керівництвом акаде-

міка П. П. Єфименка. Ним була підготовлена і успішно захищена у 1953 р. кандидатська дисертація «Неолітичні пам'ятки на Середньому Дінці».

З 1958 р. наукова доля Дмитра Яковича була неподільно пов'язана із Інститутом археології АН УРСР, де він розпочав трудову діяльність у відділі первісної археології на посаді молодшого наукового співробітника і вже через десять років очолив цей підрозділ.

1967 р. Д. Я. Телегін успішно захистив докторську дисертацію на тему «Дніпро-донецька неолітична культура», а 1978 р. за успіхи на ниві підготовки наукових кадрів України, Білорусії та Молдавії йому було присуджено наукове звання професора.

Як керівник спочатку відділу первісної археології, а потім — археології кам'яного віку Дмитро Якович плідно працював до 1986 р. Але і після цього він залишився у відділі спочатку, як провідний науковий співробітник на громадських засадах, а потім як консультант.

Вийшовши на заслужений відпочинок за віком, Дмитро Якович продовжив успішне співробітництво з Інститутом археології НАНУ на громадських засадах, а також з Національним історико-культурним Києво-Печерським заповідником, де виконував обов'язки заступника редактора створеного за його ініціативою журналу «Лаврський альманах». Зараз він активно працює на посаді провідного наукового співробітника у Національному Києво-Печерському історико-культурному заповіднику.

Дослідження мезоліту було і є окремим напрямком наукової діяльності Д. Я. Телегіна. Під його керівництвом протягом кількох десятиліть провадились широкі дослідження низки мезолітичних пам'яток в різних регіонах України, і насамперед унікального поселення Ігрень 8. Воно є першокласною пам'яткою для вивчення соціально-економічного та культурного розвитку населення мезолітичної доби. Багато років Дмитро Якович плідно працював над розробкою загальних питань мезоліту України, культурно-хронологічного поділу пам'яток. Свої завершення ці розробки отримали в монографії «Мезолітичні пам'ятки України», що стала етапним явищем в дослідженні мезоліту Східної Європи. У цій книзі на основі узагальнення праці кількох генерацій дослідників та своїх власних, Дмитром Яковичем уперше були зведені матеріали з мезоліту України та здійснена їх всебічна інтерпретація: висвітлено культурно-територіальний поділ пам'яток, їх хронологія та періодизація, господарство мезолітичного населення тощо. Зберігаючи свою актуальність, ця праця водночас дала поштовх до подальшого вивчення етнокультурних та соціально-економічних аспектів мезоліту України.

Дмитро Якович є також відомим в Україні та за її межами дослідником неоліту Східної Європи. Прекрасне знання археологічних матеріалів у широкому територіальному та хронологічному обсязі, вміння їх узагальнювати, виняткова інтуїція та бачення найактуальніших і перспективних проблем характеризують Телегіна — вченого, організатора, популяризатора, у його дослідницькій діяльності. Вчений відкрив та археологічно дослідив близько 100 неолітичних поселень, могильників і місцезнаходжень у різних регіонах України, Білорусі, Росії. Підсумки цих студій були опубліковані у більш ніж сотні друкованих праць — монографіях і статтях.

Коло наукових інтересів Дмитра Яковича у дослідженні неоліту вражає різноманітністю підходів та глибиною бачення. Це і проблеми неолітизації, і культурно-хронологічні, типологічні, етнічні побудови, а також різні аспекти матеріальної та духовної культури. В останні десятиріччя Телегін, застосовуючи комплексні методи дослідження, відає перевагу етнічній історії неолітичної людності. Цей напрям наукової діяльності вченого яскраво висвітлено в останніх його монографіях «Неолітичні могильники і населення в басейні Дніпра» (на англійській мові, у співавторстві з І. Д. Потехіною), «Могильники маріупольського типу» (1991), «Поселения днепро-донецкой этнокультурной общности эпохи неолита» (у співавторстві з О. М. Титовою), численних узагальнюючих статтях, опублікованих як в Україні, так і багатьох інших країнах світу. Особливо Дмитра Яковича цікавлять питання: місце неоліту України (зокрема дніпро-донецьких пам'яток) у неоліті Євразії, історична доля неолітичної людності України, її роль у формуванні етнічного підгрунтя праслов'ян. Велике значення у розгляді генезису культур Подніпров'я, Правобережжя України дослідник надає поєднанню даних археологічних, лінгвістичних джерел і найсучасніших методів датування.

У своїй науковій діяльності Дмитро Якович значну увагу також приділяє вивченню проблем енеоліту і бронзи. Під його керівництвом розкопані такі важливі пам'ятки мідного віку, як Деревське поселення на Дніпрі, Олександрія на р. Оскол, матеріали яких лягли в основу виділення середньостоговської культури перших в Європі степових конярів. Серед об'єктів епохи бронзи важливими були розкопки таких поселень, як Бондариха, Студенок на Сівєрському Дінці та Іванівка на Сеймі. Спираючись на ці дослідження, автор розкопок виділив два

типи пам'яток: бондарихинський та іванківський. Ця думка була потім розвинута іншими дослідниками в результаті чого стало можливим виділення нових культур. Не менш важливим були розкопки багатошарового поселення Ушалка на Дніпрі, що дозволило автору розкопок встановити істинну послідовність у розвитку культур пізньої бронзи від сабатинівського етапу до білозерського, а не навпаки, як це трактувалось до цього в науці.

Дмитро Якович відомий у нас і за кордоном як провідний дослідник галузі вивчення древньої антропоморфної скульптури — стел, статуї, менгірів, перш за все епохи міді-бронзи. На цю тематику у нього написано близько десяти робіт, в тому числі монографія «Антропоморфні стели України» (Вашингтон, 1994), брошура та статті. У цих працях розроблена класифікація даних предметів мистецтва та обґрунтовується питання про їх етнічну приналежність. Помітним внеском Дмитра Яковича у вивчення історії населення мідного віку слід вважати і виділення пам'яток особливого типу, що дістав назву новоданилівського. Носії пам'яток новоданилівського типу, на думку дослідника, були першими на Україні групами населення, що займалися торгівлею і обміном крем'яних знарядь і виробів з міді.

Вагомий внесок зроблено Дмитром Яковичем також і у розробку проблеми ранніх слов'ян. Ним, зокрема, було розкопане поселення на Тетереві — Грині, що стало реперним для виділення так званого гринівського типу ранньослов'янського часу з помітними впливами балтських культур. Накопичення ранньослов'янських матеріалів з середини I тис. н. е. послужило основою виділення окремого йосипівського типу пам'яток (1975). Останнім часом Дмитром Яковичем була написана робота спеціально присвячена проблемі генезису ранніх слов'ян і балтів, які, на думку дослідника, походять ще від розселених на Подніпров'ї і Прибалтиці неолітичних племен гребінцево-накольчастої кераміки приблизно у IV—III тис. до н. е.

Протягом тривалого часу Дмитро Якович керував в Інституті групою фізико-технічних методів датування археологічних пам'яток. У співпраці з лабораторіями Києва, Берліна та інших міст зроблено сотні аналізів предметів різних епох, які зараз увійшли до монографії про хронологію кам'яного віку і епохи бронзи, що друкується в Інституті археології в Берліні.

Тематика наукової діяльності Дмитра Яковича за останні часи помітно розширилась за рахунок вивчення археологічного матеріалу доби українського козацтва — січей і паланок XVI—XVIII ст. За його ініціативою у 1991 р. при Українському товаристві охорони пам'яток історії та культури був створений Науково-дослідний центр «Часи козацькі», основним завданням якого є координація вивчення археологічних пам'яток козацької доби в Україні. Центром проведено 8 Всеукраїнських наукових конференцій на тему «Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні», видано 7 збірок матеріалів цих конференцій, а також навчальний посібник «Археологія доби українського козацтва в Україні» (1997 р.). Сам Дмитро Якович підготував брошуру «Часи козацькі. Січі запорізькі» (1991 р.) та монографію «Часи козацькі» (1997 р.), розробляє тему «Зв'язки запорізького козацтва з Києво-Печерською лаврою», а також створив щорічник «Лаврські дзвони». Зараз у науково-видавничому портфелі Дмитра Яковича знаходиться 5 брошур та монографій, близько 10 статей.

Надаючи величезне значення вихованню фахівців-дослідників Д. Я. Телегін зібрав величезну навчальну колекцію зразків кераміки фактично всіх відомих культур Євразії. Ця колекція справді унікальна і потребує істинної оцінки науковців. Дмитро Якович, незважаючи на свій 80-річний ювілей, залишається дивовижно сучасномислячим і повним наукових планів вченим. В останні роки саме йому належить ініціатива і початок реалізації «Національної програми обліку, пошуку та публікації пам'яток археології України», тобто створення пошуково-інформаційної бази даних пам'яток археології.

Д. Я. Телегін віддав багато сил для проведення польових археологічних експедицій, завдяки яким джерельна база археології істотно зросла за рахунок одержання першокласних археологічних колекцій. Серед розкопаних ним пам'яток — Деревка, Середній Стіг, Ігренська мезолітична стоянка та інші, які відомі не лише в Україні, але й далеко за її межами. Багато зусиль доклав Д. Я. Телегін до рятувальних археологічних розкопок в зонах новобудов. Очолювана

ним багаторічна експедиція «Дніпро-Донбас» була однією з найбільших новобудовних експедицій на Україні, що дала першокласний матеріал з могильників та поселень південного сходу країни.

Особлива сфера діяльності Д. Я. Телегіна — підготовка молодих кадрів археологів. Як науковий керівник аспірантів та пошукачів він підготував велику групу молодих археологів, які плідно розробляють археологічну тематику не тільки в Україні, але й у сусідніх країнах. Є серед його учнів і доктори наук, які успішно продовжують справу, якій Д. Я. Телегін присвятив своє життя.

Д. Я. Телегін належить до тих професійних археологів високої кваліфікації, котрі підтримують зв'язки з краєзнавцями на місцях. Завдяки такій співпраці Інститут археології НАНУ постійно одержує інформацію про стан археологічних пам'яток і має змогу вживати заходів тоді, коли виникає необхідність здійснення термінових рятувальних робіт. Д. Я. Телегін був одним з організаторів щорічних польових семінарів з підвищення кваліфікації краєзнавчих кадрів України, які проводились на базі великих археологічних експедицій Інституту і відіграли помітну роль в підвищенні фахового рівня працівників краєзнавчих музеїв, вчителів історії шкіл та археологів-аматорів.

Важливою ділянкою багатогранної діяльності Д. Я. Телегіна є його активна участь в роботі Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Понад 30 років Д. Я. Телегін очолює археологічну секцію, і завдяки його енергійним зусиллям вона перетворилась у найбільш відому й впливову на Україні громадську організацію, що піклується збереженням археологічної спадщини. У межах діяльності секції була здійснена велика за обсягом і складна за виконанням робота по паспортизації пам'яток, охоронним польовим дослідженням, встановленню охоронних знаків на найвидатніших пам'ятках археології, випуску науково-популярної літератури, буклетів та плакатів з охоронної тематики. Підсумком цих організаційних зусиль Д. Я. Телегіна стало поліпшення охоронної роботи на місцях, більш серйозне ставлення до вимог Закону України про охорону та використання пам'яток історії та культури.

Свій вісімдесятирічний ювілей Дмитро Якович Телегін зустрічає сповнений енергії і нових творчих планів, пов'язаних із різними сферами розвитку археологічної науки.

Побажаємо йому подальших успіхів і здійснення всіх творчих задумів!

ДО 80-РІЧЧЯ АНАТОЛІЯ ВІССАРІОНОВИЧА БУРАКОВА

14 жовтня 1999 р. виповнилося 80 років від дня народження відомого археолога-антикознавця, кандидата історичних наук Анатолія Віссаріоновича Буракова. Він народився у 1919 р. у с. Буракови Котельницького повіту В'ятської губернії (Росія) у селянській родині. Середню освіту прийшлося здобувати загалом самотужки.

У 1936 р. А. В. Буракова направили до Ленінграда, де впродовж 4 років він одночасно працював на різних заводах і наполегливо вчився на рабфаці. У 1939 р. А. В. Бураков був призваний до армії, з якої він повернувся 1946 р., пройшовши тяжкий шлях війни. За виявлену в боях мужність та сміливість його відзначено п'ятьма високими нагородами, зокрема орденами Слави III ступеня, Червоної Зірки, медаллю «За відвагу».

У 1946—1951 рр. А. В. Бураков навчався на історичному факультеті Ленінградського державного університету, який закінчив з відзнакою. У студентські роки брав активну участь в археологічних експедиціях. Після закінчення університету за розподілом два роки працював в Інституті археології АН УРСР у Києві, керував роботою археологічних загонів, які досліджували пам'ятки піз-